

Na gosposvétskem polji.

Spisal Simon Rutar.

Desece vélicege travna lanskega leta so praznovali v *Gospé Svéti* (Maria Saal) jednajststolétnico, odkar je bila tam postavljena prva cerkev. Staro poročilo, katero nam je ohranil znani solnogradski *Anonymus* (»De conversione Bagovarorum et Carentanorum«, natisnjeno v »Monumenta boica« tom. II. in v Kopitarjevi knjigi »Glagolita Clozianus«), pripoveduje, da je korotánski vojvoda *Ketimar* (Cheitimar, Hôtimer), ki je vladal od l. 745.—784., poprosil solnogradskega nadškofa *Virgilija*, naj bi prišel njegovo ljudstvo obiskat in je v veri utrdit. Ker pa je apostolski mož sam imel drugodi nujnejšega opravila, poslal je svojega podškofa sv. *Modesta* in ž njim več duhovnikov (Vata, Reginberta, Kočarja in Latina, pa dijakona Ekiharta) v Korotán, da bi tamošnje Slovence bolje poučil v sveti veri. Razumeje se, da je dobil Modest, regijonalni škof (chorepiscopus) oblast, cerkve in duhovnike po kanoničnih propisih posvečevati. Prišedši v sredino Korotána je postavil na griči nasproti vojvodski prestolnici v Karnskem grádu morda prvo krščánsko cerkev na Koroškem in ostal je pri nji do konca svojih dnij ter bil tam tudi pokopan. Regijonalnim škofom pa je bil za njim imenovan duhovnik *Latin*.

Ako je to poročilo resnično, potem so letos prepozno praznovali jednajststolétnico pri *Gospé Svéti*, ker je bila prva cerkev že med l. 750.—770. postavljena. Drugi pa menijo, da so z oblétnico celó prišli prezgodaj in da je bila gosposvétska cerkev postavljena šele v polovici IX. stoletja. Najučenejši poznavatelj vseh pobožnih ustanov na Koroškem, benediktinec *Beda Schroll*, trdi, da je bila *Gospá Svéta* še le l. 861. in zlasti l. 927. ustanovljena (Das Prämonstratenser-Stift Sta. Maria zu Griffenthal, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, XVI. Jahrg.). V cerkvi sámi pa visi blizu zakristije tablica, ki pripoveduje o začetku gosposvétske cerkve, da sta l. 851. (!) dva češka gospoda s podobo Matere božje potovala v Italijo, ali da sta njiju konja samá na gosposvétski griček zapeljala in se nista hotela od tam dalje premkniti. Takó sta spoznala gospóda višjo voljo, da morata podobo tam postaviti in ji kapelico sezidati.

Gosposvétsko pólje leží na severovzhodni stráni *Celovcu*. Začenja se pri gradiči »Annabichl« (37 km zunaj Celovca) in pri Tesnaveškem

griči ter se razprostira ob *Glini* (Glan) 13 km daleč tja gôri do glan-dorfske postaje in do podnožja *Visoke Ostravice*, tega bisera koroške dežele, ki se z gorenjega dela gosposvétskega polja kàj lepo vidi. Široko je to pólje skoro povsodi jednako po póludrug do dva kilo-metra in je na obeh stranéh objeto z nizkimi griči. Po sredi njega se vije v brezštevilnih zavójkah lena Glina in pušča za sábo na mnogih mestih obširna barjà, ali pa še celó jezericem podobna bláta. Zató mnogi izvájajo ime Mariasaal od »sal« = jezero (glej celovski »Mir« lanskega leta št. 10.). Vender se nam zdi, da slovensko in nemško ime pomenjata jedno ter isto in da stoji »saal« namesto »salig«, t. j. s v é t, kakor tudi Korošci pripovedujejo o »žalik-ženah«, t. j. o s v é t i h ž e n a h.

Bodisi temu, kakorkoli, gotovo je to, da sta nemški imeni Ma-riasaal in pa *Zollfeld* v tesni zvezi in da zadnje izvira od prvega, ker koroški Nemci izgovarjajo *a* kakor *o*. Še pred kakimi 60.—70. leti so Nemci imenovali to polje le Saalfeld (Kres II. pg. 640). Takó je nastalo iz »Saal, Sal« najprej *Sol* in ker to ni ničesar pomenjalo, začeli so je književno izobraženi ljudje pisati za *Zollfeld*, kakor bi tam po-ganjali sami coli. Nekaj jednacega se je pripetilo tudi z imenom le nekaj bolj proti severu ležečega polja okoli *Starega dvora* (Althofen), ki se je v starih časih imenovalo »Grobniško polje«, nemški *Grabfeld*. *Grabfeld* pa se je v ustih koroškega Nemca pretvorilo v »Grobfeld, Kropffeld«, in ker mu omikanci vender niso mogli pustiti takó omi-noznega imena, začeli so je pisati *Krapffeld*, kakor bi tam rasli sámi k r á p i.

Na sredo gosposvétskega polja te pripelje iz Celovca Rudolfova železnica mimo temnosivih gosposvétskih zvonikov k postaji *Zollfeld*. Poleg postaje ugledaš še tri, štiri večje hiše, med njimi tudi gostilnico, »Oberwirth«. Če se s postaje ozreš na nasprotno stoječi grič *Tančja gora* (*Tanzenberg* 607 m), zapaziš na nje jugozahodnem obrónku, kakih 120 m nad dolinsko širino, na strmem robu zeló obširno po-slopje nekdanj imenitnega grada »Tanzenberg«. Sezidal ga je slavni solnogradski nadškof *Leonard Hodiščan* ali Keutschacher (l. 1495.—1519.) v začetku XVI. stoletja. Grad je bil takó krasen in veličasten, da se je kmalu razširila med ljudstvom poslovica: »Graščina Tancenberg ima dvorov, kolikor je mesecev, vrat, kolikor je tednov in óken, kolikor je dnij v letu.« V tem grádu se še kaže prostorna dvorana, v kateri so Hodiščanje pogostili l. 1563. nadvojvodo Karla in vse ko-roške plemiče, in spalna soba z vloženim cerovim lesom, v kateri je Karl nočil. O Hodiščanih je bil pregovor, da bi lahko pot od Tan-

cenberga do Celovca pomóstili s srebrniki, takó bogati so bili. (Drobtinice za l. 1854., str. 101.).

Jugovzhodno od zollfeldske postaje ležé pod zemljo razvaline slavnega mesta *Viruna*, nekdanje prestólnice celinskega (sredozemnega) Norika. Ljudje dolgo časa niso vedeli, da se nahaja tu kàj starinskega pod zemljo. Nekdaj si je siroten pastirček, ki je tam okoli pasel krave, s tem tratil čas, da je začel múrne dražiti. Ko mu jeden uteče v luknjico, začnè jo razkopavati, da bi ga zopet ujel, in tu naletí na opéko, ki je sestavljala podzemeljski obok. Deček izpuli nekaj opék in tedaj se obok posuje, deček pa pade ž njim v precèj globoko jamo. Ko se dolgo ne povrne, gré ga njegov gospodar iskat in ga čez več ur najde nepoškodovanega v jami, poleg njega pa tudi vse polno dragocenih starin, prstanov, druzega kamenja, pozlačenih posod, krasnega pohištva, lepega orožja i. t. d. Te stvari je gospodar poprodál in zánje skupil lep denar, ki ga je za siroto naložil v hranilnici. Ko je ta dorasel, vzel je gospodarjevo hčer za ženo, četudi ni bila leporasla, in takó se je združilo dvojno imetje, s katerim si je kupil mladi mož svinčeni rúdnik, ki mu je nesel mnogo dobička. (Moshamer, *Der Erdball und der Mensch*, pg. 33.).

Redna izkopavanja na gosposvétskem polji je začelo »Koroško zgodovinsko društvo« l. 1842. in jih potem nadaljevalo v letih 1852. in 1855. Toda kopali niso sistematično, nego le za poskušnjo, zdaj tu, zdaj tam, najbolj pa pri kapelici kakih 500 *m* vzhodno od postaje, potem v bližnjem gozdiči in dalje pri gradiči v *Toltschach* (Töltschach) blizu *Varpe vasi* (Arndorf). Ker niso imeli namena sistematično odkrivati, zató so izkopano zidovje kmalu zopet podsuli in dandenašnji se le redko kje vidi kakšen starinski zid. Pozneje so za pazili, da se rimsko zidovje vleče daleč tja gôri proti severovzhodu in da so po vsem *Magdalenskem hribu* (l. 978. — 1056.) nad *Temanjami* (Ottmanach) raztresene rimske starine. V novejšem času je mnogo razkopaval na gosposvétskem polji graški vseučiliški profesor *Fritz Pichler* po nalogu osredne komisije za starinske in umetniške spomenike.

Kdor si hoče kàj od virunskih razvalin pogledati, najêmi si voditelja (kakega dečáka ali dekletce) v zollfeldski krčmi in idi najprej k že omenjeni kapelici, v kateri so vzdani rimski kámeni. Od tam se gré malo nazaj in potem skozi gozd proti jugu, kjer se vidijo naj-novejše izkopine malo v stran na desno in na levo od pota. Sredi južnega gozdnega roba se vidijo ostanki rimskega amfiteatra in malo bolj proti zahodu izkopine krčmaríce *Marije Kuttnerice*. Od teh izkopin

drží naravnost proti jugu dolg, vèlik zid, ki je pa še pod zemljo, ali po slabejši rasti žita se njega smer natanko pozna. Malo proti zahodu leží potem ónostran železnične proge dolenja krčma »Unter Wirth«, po domače »Strassenhiesel«. V te krčme vrtu in potem dalje proti jugu je ob zahodni stráni vélike ceste še vse polno rimskih grobov z navadnimi pridatki v zemlji zakopanih.

Že omenjena krčmarica Marija Kuttnerica je izredna ženska. Majhne, srednje debele postave, z oteklím vratom in okroglim klobučkom na glavi predstavlja se ti kakor navadni típ koroških kmet-skih žen. Neobično pa je nje strastno zanimanje za starine. Kakor naš *Jernej Pečnik*, takó ima tudi ona, rekel bi, poseben nós za zaklade pod zemljo ležeče. Kadar le količkáj utegne, gré sama ali s svojimi hlapci kôpat in vselej pogodi pravo mesto, kjer je pod zemljo káj skritega. Takó si je nabrala že polno sobo najdragocenejših starín, katere sevéda skrbno zaklenjene čuva, ali razkazuje jih s ponosom veščákom. Razven te sobe je pa tudi vsa veža in ves prostor nad stopnicami poln navadnejših starín. Med njimi se zlasti odlikujejo lepi kosi pobarvane stenske malte. Zdi se, da so bile pobarvane stene posebnost virunska, ker se drugodi po naših krajih nikjer ne nahajajo v toliki množini. Kar se tiče skrbnega pripravljánja malte in ukusnega izvedénja slik, tekmujejo virunske stene prav lahko z glasovitimi stens-kimi slikami v Pompeji. (Führer durch das historische Museum in Klagenfurt, pg. 43).

Ako se od »Dolenje krčme« napotimo po véliki cesti nazaj proti Celovcu, pridemo čez 1230 m hodá do slavnega »Vojvodskega stola«. V višini 456 m nad morjem stóí ta najslavnejši spomeník stare slovenske zgodovine tik ceste, na nje vzhodni stráni je z visoko železno ograjo opasan (od l. 1834.) in okoli in okoli z drevjem obsajen. Stol je postavljen takó, da kaže sprednjo stran proti severo-zahodu, zadnjo pa proti jugovzhodu. Na obeh stranéh sta pripravljena sedeža in sicer nejednaka: sprednji je narejen od spodnjega dela otročjega sarkofaga, kateremu so robje v nejednaki višini odbiti, zadnji pa od podnóžnika starega stebra, postavljenega na plosk. Obá sédeža imata ob stranéh pokončne kámcne, ki so služili rokam za naslonílo. Pod sprednjim leží jedna stopnica, pod zadnjim pa dve. Sredi med obema sedežema stóí 2 m visoka in 1,3 m široka kamenita plošča, ki je služila na obe stráni za oslómbo hrbtu.

Iz tega se vidi, da Vojvodski stol ni bil sestavljen nalašč za svoj namen, nego da so ga nerokodelci sestavili od slučajno najdenih kósov že obdelanega kámenja. Domneva se, da so bili ti kósi pri-

neseni od razvalin virunskega mesta in sestavljeni brez posebne ume-tálnosti. Kdaj je bil Vojvodski stol postavljen, tega ne vemo, ali umevno je, da so ga morali postaviti takrat, ko je prišla v naviko inštalacija koroških vojvod, torej po mnenji zgodovinarjev okoli konca VII. stoletja.

Vojvodski stol ima dva napisa: prvi v vodoravni smeri na go-renjem robu zadnje strani oslómbe, drugi v navpični smeri na severo-zahodnem oglu desne naslanjáče od spredaj. Prvi napis se je že od nekdanj različno tolmačil. W. Lazius (*De gentium migrationibus*, lib. VI. pg. 202.) čital je na omenjenem mestu: *Dux Domiti*, Megiser v svoji kroniki pa *Rudolphus dux*. Na podlagi Lazijevega čitanja so začeli koroški zgodovinarji meniti, da je nekdanj vladal na Koroškem nekov Domicijan kakor prvi katoliški vojvoda in da so za njega postavili Vojvodski stol. To se pa iz zgodovinskih virov ne dá dokazati. Dr. Kumpf je čital l. 1818. naslednje črke, katere je za rimske spo-znal: V. E. T. D. V. X., ali njih pomena ni mogel ugeniti (*Carinthia* 1818, Nr. 3). Jarnik je bral ta napis: *Pravdo brani vdove*. Črke so sedaj pa že mnogo bolj poškodovane in zató jih je sedaj še teže raztolmačiti.

Še skrivnostnejši je drugi napis. Na severni strani naslanjáče se čita namreč sedaj od zgoraj proti zemlji dól: MASVETI VERI, na zahodni strani péd od zemlje navzgor z mnogo večjimi črkami VERI. O tem napisu so se Korošci že mnogo prepirali in ta prepir je zašel tudi daleč izven pokrajine v učene in neučene knjige. Kakor je znano, izkušal je Vrban Jarnik ta napis iz slovenščine pretolmačiti, češ, da pomenja »Veri«, da je ta spomeník veri posvečen, »Masveti veri« pa da se odnaša na vprašanje, katero je na Vojvodskem ká-menu sedeči kmet novoizbranemu deželínemu knezu stavil, češ: »ali ima sveto vero?« (*Carinthia* 1818, Nr. 4).

Ta razlaga pa ni mogoča. Prvič je pomisliti to, da, ko bi imel napis kakšno zvezo z obredom, ki se je vršil na Vojvodskem stolu, bil bi postavljen na pripravnejše in vidnejše mesto ter bi se ne vlekel po jedni strani ogla dól, po drugi góri. Drugič pa vemo, da kámení za Vojvodski stol niso bili nalašč obdelani in za svoj namen pripravljeni, nego le slučajno prineseni iz virunskih razvalin. Na-písi so torej na kamenih stali že takrat, ko se je Vojvodski stol sestavljal. In res ima napis popolnoma latinsko lice, ker »Ma(n)svetus Verus« je čisto navadno latinsko ime. Navzlic temu pa si ne moremo potolmačiti, zakaj bi bili tudi Latinci pisali po jedni strani dól (ali recimo: tja), po drugi pa góri (ali: nazaj).

Na Vojvodskem stolu je delil novo izbrani deželni knez plemičem fevde in odločeval prepire. Nekateri viri pripovedujejo, da so na ravno ta stol poprej kneza tudi povzdignili (inštalirali). Opat Janez Botrinjski pa (Johannes Victoriensis, Chronicon, izdal Böhmer v Stuttgartu l. 1843.), kateremu gré v tej stvári mnogo več verjetnosti, priča, da se je knežje povzdigovanje vršilo na »Knežjem kámenu« v *Karnskem grádu*.

Karnski grad leží 3 *km* jugozahodno od Vojvodskega stola z druge strani Gline. Nad nje desnim bregom se vzdiguje podolgast griček, okoli katerega so postavljene hiše sedanje vasi. Na njegovem najvišjem mestu (507 *m* nad morsko gladino) stoji sedaj cerkvice Sv. Petra in poleg nje veliko župnijsko poslopje. Čeravno se iz listín ne dá dokazati, vender že ime samó izpričuje, da je tu bila prestólnica slovenskih vojvod v Korotánu in da se je ravno tu nahajala kraljeva palača cesarja Arnulfa, ali *civitas carantana*, kakor jo srednjeveške listíne imenujejo. Sevéda da »civitas« ne pomenja tu mesta, nego le utrjen grad. Dandenašnji o tem grádu že davno ni več sluha, vender se na vrhu omenjenega grička, okoli cerkve in farovža, zasledujejo lahko še stare zidine in razvaljeni ostanki poslopij.

Na vzhodni stráni cerkve je stal do začetka tega stoletja tako imenovani »Knežji kamen«, kateri se sedaj hrani v deželni hiši v Celovci. Tudi Knežji kamen je bil prinesen iz virunskih razvalín. On je úprav le gorenji del canneliranega stebra, čegar kapitêlj so od zgoraj gladko obsekali in lepó zaokróžili (preméra mu je 88 *cm*). Zdaj je gorenji del Knežjega kámena že močno poškodovan, vender se mu pa še pozná, da je bil na njem vsekan koroški deželni grb, kakeršnega so začeli rabiti Sponheimci l. 1248. Pred tem letom torej ni mogel grb priti na kamen in morda je bil kapitêlj šele takrat obdelan za sedež pripravneje, a da je do ónega časa imel pravo podobo kapitêlja. (Moro, Der Fürstenstein in Karnburg und der Herzogstuhl am Zollfeld. Mittheilungen der Central-Commission VII. Bd. 1862.)

Na Knežji kamen je sédel pred vsako inštalacijo takoimenovani vojvodski kmet iz rodovine *Edlingov v Vlažnji vási* (Blasendorf ali Glasendorf na vzhodnji stráni Celovcu), zató so se imenovali tudi »vlažnjevaški vojvode«. Vojvodski kmet je imel po dve zemljišči (v Vlažnji vási in v Pokričah) prosti vseh davkov in je smel tri ali štiri sode italijanskega vina brez caríne uvažati na Koroško. Zadnji moški naslednjik tega rodú je bil Jožef Edlinger († dné 5. junija l. 1823.), kateremu je še cesar Franc I. l. 1823. potrdil privilegije. Vojvodsko svoje zemljišče pa je bil že v začetku tega stoletja zastavil drju. Adamu

Rabiču, od katerega je je potem l. 1858. kupil posestnik Miha Werkel. (Der Herzogbauer und seine Zeit. Carinthia 1823, Nr. 25—27 in 1861, pg. 59.)

Na Knežjem stolu se je vršil torej znani pomembe polni starinski običaj povzdigovanja deželnega kneza. Ta običaj je spominjal še na tiste čase, ko je moglo še vse ljudstvo izbranemu knezu govoriti: »Mi, ki smo jednaki tebi, priznavamo te za svojega kneza, ako bodeš spoštoval naše običaje in varoval naše pravice; če ne, pa ne!« In ves ta obred se je vršil v slovenskem jeziku, v tistem jeziku, v katerem je koroško plemstvo celó pred cesarjem odgovarjalo: »Insuper slavica, qua hic utitur prolocutione, in conspectu imperatoris cuilibet querulanti de se et non in lingua alia tenebitur respondere« (Joh. Victoriensis v Böhmerjevih »Fontes rerum germanicarum«). Kakó preziralno pa zdaj koroško plemstvo slovenščino prezira, tisto plemstvo, čegar predniki so l. 1227. Ulrika Lichtensteina ob deželni meji nagovorili pri Vratih z besedami: »Bog vas sprejmi, kraljeva Venus!«

Na prisego novega vojvode, da bode vsem podložnikom jednako pravičen sodnik, spominja morda odlomek kamenitega spomenika, ki je vzdignjen na zahodni strani karnskogradskega zvonika. Na tem odlomku se vidi v reliefu izobrazena desna roka, ki je kakor k prisegi vzdignjena in z zunanjo platjo na križ položena. Morda je to symbol oblube deželnega kneza. (Moro, o. c. Separatabdruck pg. 12.)

Po dokončani inštalaciji je šel vojvoda (še vedno v prosti kmetovski obleki) z vsem svojim spremstvom v gosposvétsko cerkev (ecclesia Stae Mariae ad curtem carantanam), kjer se je služila slovesna sv. maša in pri kateri je prošt blagoslovil kneza. Po maši je oblekel knežjo obleko in šel k obedu. Potem pa so se vsi skupaj vrnili k Vojvodskemu stolu na gosposvétskem polji.

In tukaj pod milim nebom, pred obličjem mogočnega Triglava, ki od jugozahodne strani veličanstveno svojo glavó molí čez Karavanke: tukaj je sédel novi vojvoda na sedež, ki je proti solnčnemu vzhodu obrnjen in začel dajati pravico vsem, ki so se o čem pritožili, in deliti fevde svojim plemičem. Na zahodnem sédeži pa je sedel palatinski grof, vojvodov namestnik, ter delil tudi od svoje strani »privilegije« in fevde. Dokler je trajalo to opravilo, imeli so nekateri domači plémiči čudno pravico povsodi po deželi kositi (to so bili Gradenekarji), drugi požigati (Portendorferji in njih naslednjiki Mordaxi) in tretji pléniti (Rauberji). Sevéda se te pravice v resnici niso vršile, nego da so se dotičniki odkupili od teh privilegovanih plémičev. Misli

se, da so imeli ti čudni privilegiji ta namen, da bi ljudstvu pokazali, kakó strašno je brezvladje (anarhija) in ga primorali skrbeti hitro za inštalacijo novega kneza.

Dasi je običaj povzdigovanja zeló star, vender nam letopisci šele o Bernhardu Sponheimskem izrečno povedó, da so ga l. 1202. slovesno za kneza povzdignili (*»eum in principem sollempniter sustulerunt«*). Ravno takó je znano, da so Otakarja Češkega, Majnharda Goriskega in kot prvega Habsburžana Otona Veselega l. 1335. po stari šegi povzdignili na Knežji stol. Zadnji vladar, ki je bil na ta način inštaliran, je Ernest Železni l. 1414. Pozneje pa sta sprejela le še nadvojvoda Karl l. 1363 in Ferdinand l. 1596. na Vojvodskem stolu sedéč poklon deželnihi stanov in s prisego obljubila, deželne običaje spoštovati in nje pravice braniti.

Od Vojvodskega stola nas véde cesta proti jugu k Gospé Sveti. Po krajši poti se pride lahko čez gosposvétsko polje in potem po jarku navzgor skozi vas Trato, ali pa tudi naravnost po stezi od severne strani k cerkvi. Cesta pa drží od postaje Gospa Svéta na zahodni strani cerkve po malem navzgor do vasi in potem od zadaj k cerkvi. Cerkev, katera se iz doline prekrasno vidi, stojí na majhnem, skoraj okroglem hribci 505 m nad morjem. Ta hribček je že od prirode utrjen, ker na njegovi severni strani je globoka jaruga, na druge strani se pa tudi precéj strmo spušča nizdolu. Vrh tega je najvišji prostor okoli cerkve, ki obsega nekdanje kóarske hiše, z močnim zidom opasan, takó da se je mogel ta kraj v srednjem veku smatrati za trdnjavo.

Sedanja gosposvétska cerkev je bila v začetku XV. stoletja sezidana in sicer v gotskem zlogu. Leta 1669. je pogorela, ali popravili in ponovili so jo kmalu zopet. V zunanjem lici je mnogo vzdanih rimskih kámenov z napísi in reliefi. Pred cerkvijo stojí na desni strani star krstilnik (baptisterium) kakor v Akvileji. Na njem se vidijo slike na présno kažoče Jezusovo življenje, in ki so bile naročene od različnih cerkvenih dostojanstvenikov in drugih pobožnih móž, kakor pričajo spodaj stoječi, zvečine že zeló obledeli napísi. Nad stranskim vhom visita z verigami pripeti dve debeli železni krogli, kakeršne so bajé Ogri pri obsedanji Gospé Svete l. 1482. metali na cerkev. O tem obleganji pripoveduje natančneje tablica v cerkvi, da je omenjenega leta neki Maubič, stotnik ogrskega kralja Matije, metal tri dni pušice in krogelje na cerkev in na vás, a da je pobožni kórar Jakop Rothaupt zaupne vernike, ki so se bili k Mariji za pomoč obrnili in v nje svetišče zatekli, takó oduševljal, da se niso junaško v bran postavili le móški, nego da so tudi ženske na sovražnika kamenje me-

tale ter nánj lile kròp, vrelo olje in raztopljeno apno. Surovi Ogri si niso upali več blizu že zató ne, ker se jim je bil največji tòp razpočil in je zaradi tega svoje vojake pomoril ali poškodoval. Ko še zvedó, da deželni glavár Weisspriach z redno vojsko oblegancem na pomoč prihaja, umaknejo se osramočeni sovražniki in ostavijo Koroško.

Pred cerkvijo stojita na nje zahodni stráni dva zeló visoka zvonika, ki sta bila zidana v različnih dôbah. V severnem visi glasoviti 118 stotov ali 6608 *kg* težki zvon, katerega je ulil l. 1687. celovški zvonár Matija Landtsman. Od zdolaj je ta zvon 170 *m* širok, navpično pa 222 *m* visok. Od zgoraj ima napis: »Sancta Maria, succurre miseris, juva pusillanimes, refove flebiles, ora pro populo«. Spodaj je cesarski orel in na njegovih straneh stoji napisano: »Leopoldo augusto regnante et contra turcos gloriose triumphante«. Orlu nasproti je na drugi stráni ulit veliki rosenberški grb, obkrožen od šest manjših in pod njim je zapisano, da so bratje Nikolaj, Volbanfk, Andrej in Jurij Rosenberg-Ursini pripomogli ta zvon napraviti v času, ko je bil Ernest grof Scherffenberg prošt in Jurij Peter Riedl dekan gosposvétski (Mittheilungen der Central-Commission 1887, pg. CLXXXIV).

Ustno poročilo pripoveduje, da, ko so ta zvon v šentvidskem predmestji ulivali, metali so celovški gospodje srebrne petice in gospé svoje srebrno lepoticje v raztopljeni bròn. Zató pa ima zvon neizrečeno mil, objedno pa tudi vzvišen glas, da mu ni vrstnika po naših deželah. Ko je bil zvon ulit, dala je gospóska vse ceste in mostove popraviti, da bi se zvon lože prepeljal, in bližnji kmetje so svojo živino v ta namen brezplačno ponudili. Ker pa ni bila živina zadosti močna, upreglo se je prostovoljno še nad sto ljudij in so pomagali voziti zvon, kar so v treh urah tudi srečno dovršili.

Cerkev ima tri ladije, ki so po močnih stebrih razdeljene. V velikem oltarji je čudodelna podoba M. B. od lesá izrezana. Ta oltar je v gotskem zlogu ali nekoliko preobložen in za njim visi brez števila votivnih tablic. Zadaaj v prezbiteriji stoji še drug baroken oltar, ki izvira iz starejše dôbe. Razven tega ima cerkev še več stranskih oltarjev, med katerimi je najzanimivejši tisti tudi ponesrečeni gotski oltar v levi ladji, na katerem stoji veliko razpelo, katero je bajè že sv. Modest iz Solnograda s seboj prinesel. Pred oltarjem stoji sarkofag z ostanki sv. Modesta in na njem je v latinskem, slovenskem in nemškem jeziku zapisano: »Svetiga Modesta svetinje se tukaj hranijo, l. 870.« Tudi se kaže zunaj pod cerkvijo hišica z imenom »Modestistöckel« in pripoveduje se, da je v nji nekđaj prebival ta svetnik.

Stekla v ókni so slikana. Pred kakimi petimi leti so našli pa tudi na evangelijski stráni, prezbiterija slikarije na présno, katere je dalo cerkveno oskrbnístvo prenoviti. Zgoranja slika kaže Salomonovo razsodbo, spodnja zeló dolga pa prikazuje Sv. Tri kralje, kakó se poklanjajo svetemu Detetu. To vam je skupina polna najzanimivejših slik. Spredej vidimo prvega kralja, ki se na belem konji približuje sv. Detetu in mu poklanja kovčezec dragih kámenov. Drugi drží pred Detetom posodo od slonove kosti in tretji, tudi na bélci, dragocen rog obilnosti. Okoli in okoli slike drží širok pás in na njegovem spodnjem delu stojí zapisano: »Hoc opus fecit fieri Wilhelmus Newtwert, anno dni millessimo quadragintesimo . . . hoc completum est«. Pod tem napisom pa se čita: »Detectum et renovatum 1884 - 85«. — Še drugo sliko je prenovil prof. Winder jeseni l. 1886., namreč ono sv. Metoda z njegovimi štirimi spremljevalci, ki klečé pred Marijinim prestolom. Ta slika se nahaja v predveži poleg južnega portala. Obe prestrojitvi sta nekoliko premoderni. (Mittheilungen der k. k. Central-Commission 1887. pg. CCXXXIX in XLV.)

V tej cerkvi se je praznovala torej lani od dné 11. vélikega travnika do dné 6. vinotoka jednajstotolénica. Kakor v nekdanjih pobožnejših časih, takó je bilo tudi lani vse živó pri Gospé Sveti. V prejšnjih časih je prihajalo vsako leto nad 100 procesij s 30.000 verniki k tej slavni bóžji poti. Od teh se jih je še dandenašnji štiriintrideset ohranilo, večinoma iz bližnjih slovenskih krajev, pa tudi iz nekaterih nemških vasij, da, še celó iz Soštanja na Štajerskem, ter iz Eibiswalda, Stainza, Obdacha in iz graške okolice. (Imena vseh procesij glej v števí. 10. lanskega »Mira«.) Te procesije so tudi mnogo denarja s seboj prinašale in nekdej je bila Gospá Sveta zeló bogata. L. 1810. so pa odnesli ves denar na Dunaj, da so ž njim Francozom poplačali vojno odškodnino. Cerkev ima še sedaj takoimenovano »zakladnico«, ali zakladov ni v nji nič.

Nekdej je bilo pri Gospé Sveti dvanajset kórarjev, sedaj je le še jeden. Vas, ki se razprostira pod in za cerkvijo, šteje sedaj 70 hiš in 480 prebivalcev. Ti govoré večinoma le nemški in tam, kjer je nekdej krepko zvenela slovenska govoríca, stojé sedaj ponemčevalni »Schulhausi« in popiva se na čast »Germanije« v izključno nemških »Gasthausih«. In takó »rod za rodom gine«, in »tega kriv je tuji meč !«

